

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце

А.В.Макоўчык

2022 г.

Рэгістрацыйны № УД *81-д-85* / вуч.

КУЛЬТУРА МАЎЛЕННЯ ПЕДАГОГА

**Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі
па вучэбнай дысцыпліне для спецыяльнасцей:**

- 1 – 02 03 01 Беларуская мова і літаратура;
- 1 – 02 03 03 Беларуская мова і літаратура.
Замежная мова (з указаннем мовы)

2022 г.

Вучэбная праграма распрацавана на аснове адукацыйных стандартаў вышэйшай адукацыі АСВА 1-02 03 01-2021 і АСВА 1-02 03 03-2021, зацверджаных Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь 20.04.2022 № 85; вучэбных планаў для спецыяльнасцей 1-02 03 01 Беларуская мова і літаратура; 1-02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (з указаннем мовы)

СКЛАДАЛЬНІК:

Н.П.Лобань, дацэнт кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

М.І.Свістунова, дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат філалагічных навук, дацэнт;
А.С.Васілеўская, загадчык кафедры беларускага і рускага мовазнаўства Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

УЗГОДНЕНА:

Намеснік дырэктара па
выхаваўчай рабоце ДУА “Гімназія № 18 г. Мінска” Ю.В.Новік

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

Кафедрай мовазнаўства і лінгвадыдактыкі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”
(пратакол № 4 ад 24.11.2022 г.)

Загадчык кафедры Д.В.Дзятко

Навукова-метадычным саветам ўстановы вышэйшай адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”
(пратакол № 2 ад 20.11.2022 г.)

Афармленне вучэбнай праграмы і суправаджальных матэрыялаў дзеючым патрабаванням Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адпавядае

Метадыст вучэбна-метадычнага
аддзела

 Я.В.Ціханова

Дырэктар бібліятэкі

 Н.П.Сяткоўская

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

“Культура маўлення педагога” – вучэбная дысцыпліна, якая знаёміць студэнтаў з агульнымі заканамернасцямі маўленчай камунікацыі, псіхалагічнымі асновамі зносін, прыёмамі арганізацыі і падтрымкі ўвагі аўдыторыі, асаблівасцямі педагагічных кантактаў з аўдыторыяй, з этапамі падрыхтоўкі вуснага публічнага маўлення, з тэхнічнымі характарыстыкамі маўлення, з нормамі літаратурнай мовы і маўленчымі памылкамі, якія ўзнікаюць падчас педагагічнай дзейнасці. Дадзеная дысцыпліна падрыхтоўвае студэнта да працэсу маўленчых зносін з аўдыторыяй, да ўмення наладжваць камунікатыўную сітуацыю, паколькі спецыфіка прафесіі педагога заключаецца ў пастаянным дзейным кантакце з іншымі людзьмі, а маўленне педагога – асноўная зброя педагагічнага ўздзеяння і адначасова ўзор для навучэнцаў. Веды, набытыя падчас вывучэння дысцыпліны, дазваляць сфарміраваць маўленчую і камунікатыўную граматынасць, забяспечыць эфектыўнасць узаемадзеяння ў маўленчай практыцы, развіць уменне ствараць самастойныя вусныя і пісьмовыя выказванні розных тыпаў, стыляў і жанраў, будаваць маналагічныя і дыялагічныя выказванні.

Мэта вучэбнай дысцыпліны “Культура маўлення педагога” – падрыхтаваць высокакваліфікаваных спецыялістаў для выкладання беларускай мовы ў навучальных установах рознага тыпу, садзейнічаць павышэнню маўленчай культуры будучых педагогаў, выпрацаваць і замацаваць практычныя ўменні і навыкі граматычнага карыстання вуснай і пісьмовай мовай у сферы прафесійнай дзейнасці, ствараць умовы для набывання вопыту рэальнай (сацыяльна-арыентаванай) маўленчай дзейнасці.

Задачы вучэбнай дысцыпліны “Культура маўлення педагога”:

- даць веды тэарэтычных асноў культуры маўлення, падрыхтоўкі да вуснага публічнага маўлення, тэхнікі выразнага вуснага маўлення;
- удасканаліць навыкі беларускага вуснага і пісьмовага маўлення;
- сфарміраваць навыкі маўленчых зносін на прадуктыўным (стварэнне ўласных тэкстаў рознай жанрава-стылістычнай прыналежнасці) узроўні;
- навучыць студэнтаў практычна прымяняць набытыя веды ў сваёй прафесійнай дзейнасці, у школьным вучэбным працэсе;
- спрыяць падрыхтоўцы шырока адукаваных, з крэатыўным мысленнем маладых спецыялістаў, здольных да творчасці, да вырашэння складаных праблем у сферы прафесійна-дзелавых зносін;
- развіваць шляхам выкарыстання нацыянальна маркіраваных моўных адзінак інтэлектуальную, камунікатыўную, духоўна-маральную, грамадзянскую культуру навучэнцаў;
- сфарміраваць у студэнтаў уменне ацэньваць дакладнасць тэкстаў, інтэграваць інфармацыю з розных крыніц, рабіць спасылкі на крыніцы апублікавання, цытавання.

Месца вучэбнай дысцыпліны ў шэрагу іншых дысцыплін. У сістэме лінгвістычных дысцыплін “Культура маўлення педагога” на філалагічных факультэтах са спецыяльнасцю “беларуская мова” займае надзвычай важнае

месца пры падрыхтоўцы будучых педагогаў да прафесійнай дзейнасці. Рэалізацыя патэнцыялу вучэбнага прадмета “Беларуская мова і літаратура” дазваляе сфарміраваць спецыяльныя (прадметныя) віды функцыянальнай граматыкі – моўнай, маўленчай, камунікатыўнай, лінгвакультуралагічнай і чытацкай. Выкладанне дысцыпліны мае свае асаблівасці, абумоўленыя спецыфікай беларуска-рускага двухмоўя, таму працэсы і факты культуры беларускага маўлення супастаўляюцца з фактамі і працэсамі культуры рускага маўлення.

Сувязь вучэбнай дысцыпліны з іншымі дысцыплінамі. Пры вывучэнні вучэбнай дысцыпліны прадугледжваецца пераемнасць і сувязь яе з іншымі лінгвістычнымі дысцыплінамі: “Фанетыка, фаналогія, графіка, арфаграфія”, “Лексіка, фразеалогія, лексікаграфія, марфеміка, словаўтварэнне” “Стылістыка”, а таксама са школьным курсам беларускай мовы. Курс “Культура маўлення педагога” прадугледжвае выкарыстанне матэрыялаў іншых дысцыплін (педагогікі, гісторыі, культуралогіі, рыторыкі), якія дазваляюць сфарміраваць базавыя (метапрадметныя) кампетэнцыі. Такія кампетэнцыі забяспечваюцца фарміраваннем універсальных вучэбных дзеянняў, што засвойваюцца на базе не аднаго, а ўсіх вучэбных прадметаў і прымяняюцца для рашэння пазнавальных і жыццёвых задач. Яны арыентуюць навучэнцаў на арганізацыю самастойнай пазнавальнай дзейнасці: здольнасць планаваць, ажыццяўляць, кантраляваць, ацэньваць уласныя дзеянні ў адпаведнасці з запланаваным вынікам. Змест кампетэнцый у рэчышчы функцыянальнага падыходу раскрываецца праз сукупнасць прадметных і метапрадметных ведаў, уменняў, вопыту прымянення ўніверсальных спосабаў дзейнасці, асобна-каштоўнасных арыентацый, сфарміраваных у кантэксце вывучэння беларускай мовы.

Асаблівая ўвага пры выкладанні асобных тэм павінна ўдзяляцца вывучэнню спецыфічных рыс беларускага маўлення, што з’яўляецца надзвычай важным ва ўмовах білінгвізму. Лекцыйныя і практычныя заняткі, прадугледжаныя вучэбным планам, узаемна звязаны і арганічна дапаўняюць адно аднаго, даючы магчымасць паглыбіць і ўдасканаліць набытыя веды. Пэўная колькасць тэм па вучэбнай дысцыпліне адведзена на самастойнае вывучэнне. Такая праца прывівае навыкі самастойнай вучобы, выходзіць у студэнтаў адказнасць,

Вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Культура маўлення педагога” павінна забяспечыць фарміраванне у студэнтаў базавай прафесійнай кампетэнцыі **УК-3**: Ажыццяўляць камунікацыі ў вуснай і пісьмовай формах на беларускай і замежнай мовах для вырашэння задач міжасабовага і міжкультурнага ўзаемадзеяння), а таксама спецыяльных і ўніверсальных кампетэнцый, накіраваных на фарміраванне функцыянальнай граматыкі будучага педагога.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен **ведаць**:

- асноўныя паняцці і катэгорыі, якія вывучаюцца па ходу засваення дысцыпліны;
- спецыфіку педагогічных зносін і публічнага маўлення;

- асаблівасці вуснага публічнага маўлення педагога;
- асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення і моўныя нормы;
- прычыны парушэння правільнасці, дакладнасці, лагічнасці маўлення і лінгвістычныя ўмовы іх забеспячэння;

- тэхнічныя характарыстыкі маўлення;
- навуковую і даведачную літаратуру па дадзенай галіне навукі.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен **умець**:

- выкарыстоўваць набытыя навыкі на практыцы ў сваёй прафесійнай дзейнасці;

- карыстацца мовай у яе функцыянальна-стылістычнай разнавіднасці, у розных відах маўленчай і практычнай дзейнасці;

- прытрымлівацца нормаў сучаснай беларускай літаратурнай мовы;

- выбіраць і арганізоўваць выкарыстанне моўных сродкаў у адпаведнасці з маўленчай сітуацыяй і этыкай зносін;

- пазбягаць тыповых памылак маўлення, прытрымлівацца правільнасці, дакладнасці, лагічнасці і іншых якасцей маўлення;

- весці пошук і аналіз неабходнай інфармацыі з розных крыніц, у тым ліку са слоўнікаў, з мэтай падрыхтоўкі вусных паведамленняў і рэфератаў;

- рабіць аналіз тэкстаў (вусных паведамленняў) розных стыляў, жанраў, формаў;

- крытычна ацэньваць і інтэрпрэтаваць інфармацыю з розных пазіцый, распознаваць і фіксаваць супярэчнасці ў інфармацыйных крыніцах, выказваць свай пункт гледжання;

- арганізоўваць публічныя выступленні навучэнцаў, заахвочваць іх да ўдзелу ў дэбатах на школьных канферэнцыях і іншых мерапрыемствах, уключаючы інтэрнет-форумы і інтэрнет-канферэнцыі;

- рашаць лінгвістычныя задачы і тэсты, што служаць замацаванню вучэбнага матэрыялу.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен **валодаць**:

- псіхалагічнымі асновамі педагагічных зносін у працэсе камунікацыі;

- культурай вуснага і пісьмовага маўлення;

- нормамі літаратурнай мовы;

- літаратурным вымаўленнем;

- уменнямі наладжваць паўнацэнныя зносіны на беларускай мове ў прафесійна-дзелавой сферы.

Пэралік неабходных ведаў і ўменняў адлюстроўвае гатоўнасць будучых педагагічных работнікаў філалагічнай сферы да фарміравання функцыянальнай граматычнасці навучэнцаў, задае вектар праектавання або абнаўлення зместу філалагічных дысцыплін. Сучасны адукацыйны працэс ва ўстановах адукацыі становіцца асяродкам і спосабам развіцця культуры асобы, яе здольнасці карыстацца культурнымі каштоўнасцямі ў жыццядзейнасці і актыўнай камунікацыі.

Вучэбная дысцыпліна чытаецца на 1 курсе ў 2-ім семестры. У адпаведнасці з вучэбным планам установы вышэйшай адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка” на вывучэнне

вучэбнай дысцыпліны “Культура маўлення педагога” для спецыяльнасці 1-02 03 01 “Беларуская мова і літаратура” і спецыяльнасці 1-02 03 03 “Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (з указаннем мовы)” усяго адводзіцца 72 гадзіны. Аўдыторных 36 гадзін, самастойная праца 36 гадзін.

Форма атрымання вышэйшай адукацыі – дзённая.

Размеркаванне гадзін на дзённым аддзяленні на 1 курсе:

семестр	усяго гадзін	аўдыторныя	лекцыі	практычныя	самаст. праца	форма кантролю
2	72	36	16	20	36	залік

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

1. Уводзіны.

1.1. Прадмет і задачы курса, яго месца ў сістэме лінгвістычных дысцыплін і гуманітарнай адукацыі. Кампетэнтнасныя патрабаванні да выпускнікоў ВНУ.

1.2. Асноўныя тэрміны і паняцці курса.

1.3. Роля дысцыпліны “Культура маўлення педагога” ў фарміраванні і развіцці сацыяльна-асобасных і сацыяльна-прафесійных, дзелавых кампетэнтнай выпускнікоў устаноў вышэйшай адукацыі.

2. Спецыфіка педагагічных зносін і публічнага маўлення.

2.1. Публічнае маўленне – найважнейшы сродак прафесійнай дзейнасці педагога. Спецыфіка вуснага публічнага маўлення педагога.

2.2. Псіхалагічныя асновы дзелавых зносін.

2.3. Стылі педагагічных зносін, кантакт з аўдыторыяй.

2.4. Падрыхтоўка да вуснага публічнага маўлення. Этапы падрыхтоўкі вуснага публічнага маўлення.

2.5. Прыёмы прыцягнення і ўтрымання ўвагі аўдыторыі.

2.6. Падрыхтоўка да публічнага выступлення.

2.7. Метадычныя рэкамендацыі па падрыхтоўцы да публічнага выступлення.

2.8. Крытэрыі ацэнкі вуснага выступлення.

2.9. Аналіз і самааналіз вуснага выступлення.

3. Культура вуснага і пісьмовага маўлення педагога.

3.1. Асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення педагога. Правільнасць маўлення і нормы мовы.

3.1.1. Асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення педагога. Правільнасць маўлення ў агульнай сістэме камунікатыўных якасцяў маўлення. Правільнасць маўлення і літаратурная норма. Паняцце літаратурнай нормы. Варыянтнасць і зменлівасць нормы. Тыпы моўных нормаў.

3.1.2. Правільнасць маўлення і акцэнталагічныя нормы беларускай мовы. Асаблівасці беларускага націску. Прычыны парушэння акцэнталагічных нормаў. Акцэнтныя і акцэнтна-фанетычныя варыянты.

3.1.3. Правільнасць маўлення і арфаграфічныя нормы. Змены ў беларускім правапісе.

3.1.4. Асаблівасці беларускага націску. Маўленчыя памылкі.

3.1.5. Арфаэпічныя нормы.

3.1.6. Вымаўленне галосных гукаў, зычных гукаў, спалучэнняў зычных гукаў, вымаўленне некаторых запазычаных слоў. Перадача асаблівасцяў вымаўлення ў фанетычнай транскрыпцыі. Маўленчыя памылкі.

3.1.7. Асаблівасці вымаўлення і напісання запазычаных слоў, складанаскарочаных слоў.

3.1.8. Правільнасць маўлення і словаўтваральныя нормы.

3.1.9. Правільнасць маўлення і марфалагічныя нормы.

3.1.10. Асаблівасці беларускай марфалогіі. Асноўныя нормы ўжывання назоўнікаў, прыметнікаў, лічэбнікаў, займеннікаў, прыслоўяў, дзеясловаў і дзеяслоўных формаў, некаторых службовых часцін мовы. Адхіленні ад марфалагічнах нормаў.

3.1.11. Марфалагічныя нормы ў сістэме іменных часцін мовы.

3.1.12. Нормы ўжыванняў назоўнікаў.

3.1.13. Нормы ўжывання прыметнікаў.

3.1.14. Нормы ўжывання лічэбнікаў.

3.1.15. Нормы ўжывання займеннікаў.

3.1.16. Марфалагічныя нормы ў сістэме дзеяслоўных формаў.

3.1.17. Нормы ўжывання дзеясловаў.

3.1.18. Нормы ўжывання дзеепрыметнікаў.

3.1.19. Сродкі замены нехарактэрных для беларускай мовы формаў дзеепрыметнікаў (у параўнанні з рускай мовай).

3.1.20. Нормы ўжывання дзеепрыслоўяў.

3.1.21. Маўленчыя памылкі пры ўжыванні дзеепрыслоўных зваротаў.

3.1.22. Правільнасць маўлення і сінтаксічныя нормы.

3.1.23. Асаблівасці беларускага сінтаксісу.

3.1.24. Тыповыя парушэнні сінтаксічных нормаў пры дапасаванні і кіраванні ў беларускай мове.

3.1.25. Адметныя сінтаксічныя канструкцыі ў беларускай мове.

3.2. Дакладнасць і лагічнасць маўлення.

3.2.1. Паняцце дакладнасці маўлення. Асноўныя прычыны парушэння дакладнасці маўлення. Лінгвістычныя ўмовы забеспячэння дакладнасці маўлення.

3.2.2. Лагічнасць як камунікатыўная якасць маўлення. Маўленне і мысленне. Сувязь лагічнасці маўлення з дакладнасцю выказвання. Парушэнне лагічнасці маўлення. Лінгвістычныя сродкі забеспячэння лагічнасці маўлення.

3.2.3. Тыповыя памылкі-алагізмы.

3.2.4. Плеаназмы і таўталогія як разнавіднасці збыткоўнай інфармацыі. Устойлівыя выразы і сінтаксічныя канструкцыі, пабудаваныя на свядомым парушэнні лагічных сувязяў.

3.2.5. Лексічныя і фразеалагічныя нормы. Маўленчыя памылкі.

3.2.6. Этыкетныя беларускія формулы і іх ужыванне ў працэсе камунікацыі.

3.3. Чысціня, багацце (разнастайнасць), дарэчнасць, выразнасць, лаканічнасць (сцісласць) маўлення.

3.3.1. Чысціня маўлення і моўная беднасць, іх суадносіны. Моўныя сродкі, што парушаюць чысціню маўлення.

3.3.2. Актыўны слоўнікавы запас педагога. Структурна-моўныя сродкі забеспячэння багацця маўлення (запас слоў, лексічнае, фразеалагічнае і семантычнае багацце маўлення, сінтаксічнае і інтанацыйнае багацце арганізацыі моўных сродкаў у маўленні і інш.).

3.3.3. Асноўныя сродкі выразнасці маўлення.

3.3.4. Паняцце дарэчнасці маўлення. Прынцып маўленчай мэтазгоднасці.

3.3.5. Лаканічнасць (сцісласць) маўлення.

3.3.6. Парушэнне чысціні і дарэчнасці маўлення. Маўленчыя памылкі.

3.3.7. Вобразныя сродкі маўлення. Тропы як сродак мастацкай канкрэтызацыі маўлення.

3.3.8. Стылістычныя фігуры як спецыяльны сродак выяўленчай выразнасці, іх разнавіднасці.

4. Тэхніка і выразнасць вуснага маўлення педагога.

4.1. Паняцце тэхнікі маўлення. Састаўныя элементы тэхнікі маўлення. Асаблівасці маўленчага дыхання. Голас, якасці голасу настаўніка. Дыкцыя. Інтанацыя. Тэмп маўлення. Выразнасць вуснага маўлення.

4.2. Культура паводзін педагога. Маўленчы этыкет.

4.3. Узаемадзеянне вербальных і невербальных сродкаў маўленчай дзейнасці.

4.4. Паняцце “мова знешняга выгляду педагога”. Жэсты, іх сутнасць і прызначэнне. Міміка, рух, поза моўцы.

**Вучэбна-метадычная карта дысцыпліны
(дзённая форма атрымання вышэйшай адукацыі)**

№раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		Самастойная праца	Матэрыяльнае забеспячэнне заняткаў (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і інш.)	Літаратура	Формы кантролю
		Лекцыі	Практычныя заняткі				
	Культура маўлення педагога	16	20	36			
1.	<i>Уводзіны</i>	2		2			
	1.1. Прадмет і задачы курса, яго месца ў сістэме лінгвістычных дысцыплін і гуманітарнай адукацыі. Кампетэнтнасныя патрабаванні да выпускнікоў ВНУ. 1.2. Асноўныя тэрміны і паняцці курса. 1.3. Роля дысцыпліны “Культура маўлення педагога” ў фарміраванні і развіцці сацыяльна-асобасных і сацыяльна-прафесійных, дзелавых кампетэнцый выпускнікоў устаноў вышэйшай адукацыі.	2		2	Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі). Гласарый.	1, 2	
2.	<i>Спецыфіка педагагічных зносін і публічнага маўлення</i>	2	2	4			
	2.1. Публічнае маўленне – найважнейшы сродак прафесійнай дзейнасці педагога. Спецыфіка вуснага публічнага маўлення педагога. 2.2. Псіхалагічныя асновы дзелавых зносін. 2.3. Стылі педагагічных зносін, кантакт з аўдыторыяй. 2.4. Падрыхтоўка да вуснага публічнага маўлення. Этапы падрыхтоўкі вуснага публічнага маўлення. 2.5. Прыёмы прыцягнення і ўтрымання ўвагі аўдыторыі.	2		2	Схема этапаў падрыхтоўкі да вуснага публічнага маўлення.	1, 2	

	2.6. Падрыхтоўка да публічнага выступлення. 2.7. Метадычныя рэкамендацыі па падрыхтоўцы да публічнага выступлення. 2.8. Крытэрыі ацэнкі вуснага выступлення. 2.9. Аналіз і самааналіз вуснага выступлення.		2	2	Схема метадычных рэкамендацый па падрыхтоўцы да публічнага выступлення. Прыкладны пералік тэм вусных паведамленняў і рэфератаў.	1, 2	Падрыхтоўка дакладаў, рэфератаў, прэзентацый і вусных выступленняў па абранай тэме. Выступленне з вусным паведамленнем
3.	<i>Культура вуснага і пісьмовага маўлення педагога</i>	10	18	28			
<i>3.1</i>	<i>Асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення педагога. Правільнасць маўлення і нормы мовы.</i>						
	3.1.1. Асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення педагога. Правільнасць маўлення ў агульнай сістэме камунікатыўных якасцяў маўлення. Правільнасць маўлення і літаратурная норма. Паняцце літаратурнай нормы. Варыянтнасць і зменлівасць нормы. Тыпы моўных нормаў. 3.1.2. Правільнасць маўлення і акцэнталагічныя нормы беларускай мовы. Прычыны парушэння акцэнталагічных нормаў. Акцэнтныя і акцэнтна-фанетычныя варыянты. 3.1.3. Правільнасць маўлення і арфаграфічныя нормы. Змены ў беларускім правапісе.	2			Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі).	1, 2 дад. 1, 2	
	3.1.4. Асаблівасці беларускага націску. Маўленчыя памылкі. 3.1.5. Арфаэпічныя нормы. 3.1.6. Вымаўленне галосных гукаў, зычных гукаў, спалучэнняў зычных гукаў, вымаўленне некаторых запазычаных слоў. Перадача асаблівасцяў вымаўлення ў фанетычнай транскрыпцыі. Маўленчыя памылкі.		2	2	Наглядныя матэрыялы (кампетэнтна-арыентаваныя заданні на картках) па тэме заняткаў.	1, 2	Праверка выканання практычных заданняў. Праца з карткамі і з тэкстамі

3.1.7. Асаблівасці вымаўлення і напісання запазычаных слоў, складанаскарочаных слоў. 3.1.8. Правільнасць маўлення і словаўтваральныя нормы.		2	8	Дапаможнік “Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” (2008). Наглядныя матэрыялы (кампетэнтнасна-арыентаваныя заданні на картках) па тэме заняткаў	1, 2	Праверка выканання тэставых заданняў. Праца з карткамі
3.1.9. Правільнасць маўлення і марфалагічныя нормы. 3.1.10. Асаблівасці беларускай марфалогіі. Асноўныя нормы ўжывання назоўнікаў, прыметнікаў, лічэбнікаў, займеннікаў, прыслоўяў, дзеясловаў і дзеяслоўных формаў, некаторых службовых часцін мовы. Адхіленні ад марфалагічнах нормаў.	2		2	Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі).	1, 2 дад. 2, 3	
3.1.11. Марфалагічныя нормы ў сістэме іменных часцін мовы. 3.1.12. Нормы ўжыванняў назоўнікаў.		2	2	Наглядныя матэрыялы (кампетэнтнасна-арыентаваныя заданні на картках) па тэме заняткаў.	1, 2	Праверка выканання пісьмовых і вусных практыкаванняў. Франтальнае і індывідуальнае апытванне
3.1.13. Нормы ўжывання прыметнікаў. 3.1.14. Нормы ўжывання лічэбнікаў. 3.1.15. Нормы ўжывання займеннікаў.		2	2	Наглядныя матэрыялы (кампетэнтнасна-арыентаваныя заданні на картках) па тэме заняткаў.	1, 2	Праверка выканання пісьмовых і вусных практыкаванняў. Франтальнае і індывідуальнае апытванне
3.1.16. Марфалагічныя нормы ў сістэме дзеяслоўных формаў. 3.1.17. Нормы ўжывання дзеясловаў. 3.1.18. Нормы ўжывання дзеепрыметнікаў. 3.1.19. Сродкі замены нехарактэрных для беларускай мовы формаў дзеепрыметнікаў (у параўнанні з рускай мовай).		2	4	Наглядныя матэрыялы (кампетэнтнасна-арыентаваныя заданні на картках) па тэме заняткаў.	1, 2	Праверка выканання практыкаванняў. Пісьмовая самастойная работа (праца з тэкстам і слоўнікамі)
3.1.20. Нормы ўжывання дзеепрыслоўяў. 3.1.21. Маўленчыя памылкі пры ўжыванні дзеепрыслоўных зваротаў.		2	2	Наглядныя матэрыялы (кампетэнтнасна-арыентаваныя заданні	1, 2	Праверка выканання практыкаванняў. Пісьмовая самастойная

				на картках) па тэме заняткаў.		праца
	3.1.22. Правільнасць маўлення і сінтаксічныя нормы. 3.1.23. Асаблівасці беларускага сінтаксісу.	2	4	Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі).	1, 2	
	3.1.24. Тыповыя парушэнні сінтаксічных нормаў пры дапасаванні і кіраванні ў беларускай мове. 3.1.25. Адметныя сінтаксічныя канструкцыі ў беларускай мове.		2	Наглядныя матэрыялы (кампетэнтнасна-арыентаваныя заданні на картках) па тэме заняткаў.	1, 2	Праверка выканання практыкаванняў. Пісьмовая самастойная работа
3.2	<i>Дакладнасць і лагічнасць маўлення</i>					
	3.2.1. Паняцце дакладнасці маўлення. Асноўныя прычыны парушэння дакладнасці маўлення. Лінгвістычныя ўмовы забеспячэння дакладнасці маўлення. 3.2.2. Лагічнасць як камунікатыўная якасць маўлення. Маўленне і мысленне. Сувязь лагічнасці маўлення з дакладнасцю выказвання. Парушэнне лагічнасці маўлення. Лінгвістычныя сродкі забеспячэння лагічнасці маўлення. 3.2.3. Тыповыя памылкі-алагізмы. 3.2.4. Плеаназмы і таўталогія як разнавіднасці збыткоўнай інфармацыі. Устойлівыя выразы і сінтаксічныя канструкцыі, пабудаваныя на свядомым парушэнні лагічных сувязяў.	2		Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі).	1, 2 дад. 1- 3	
	3.2.5. Лексічныя і фразеалагічныя нормы. Маўленчыя памылкі. 3.2.6. Этыкетныя беларускія формулы і іх ужыванне ў працэсе камунікацыі.		2	Наглядныя матэрыялы (кампетэнтнасна-арыентаваныя заданні на картках) па тэме заняткаў.	1, 2	Праверка выканання практыкаванняў. Праца са слоўнікамі
3.3	<i>Чысціня, багацце (разнастайнасць), дарэчнасць, выразнасць, лаканічнасць (сцісласць) маўлення.</i>					
	3.3.1 Чысціня маўлення і моўная беднасць, іх суадносіны. Моўныя сродкі, што парушаюць чысціню маўлення. 3.3.2 Актыўны слоўнікавы запас педагога. Структурна-моўныя сродкі забеспячэння багацця маўлення (запас слоў, лексічнае,	2	2	Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі).	1, 2 дад. 1- 3	

	фразеалагічнае і семантычнае багацце маўлення, сінтаксічнае і інтанацыйнае багацце арганізацыі моўных сродкаў у маўленні і інш.). 3.3.3. Асноўныя сродкі выразнасці маўлення. 3.3.4. Паняцце дарэчнасці маўлення. Прынцып маўленчай мэтазгоднасці. 3.3.5. Лаканічнасць (сцісласць) маўлення.						
	3.3.6. Парушэнне чысціні і дарэчнасці маўлення. Маўленчыя памылкі. 3.3.7. Вобразныя сродкі маўлення. Тропы як сродак мастацкай канкрэтызацыі маўлення. 3.3.8. Стылістычныя фігуры як спецыяльны сродак выяўленчай выразнасці, іх разнавіднасці.		2		Наглядныя матэрыялы (кампетэнтнасна-арыентаваныя заданні на картках) па тэме заняткаў.	1, 2	Праверка выканання практычных заданняў. Праца з тэкстамі. Франтальнае і індыўдуальнае апытванне
4.	<i>Тэхніка і выразнасць вуснага маўлення педагога.</i>	2		2			
	4.1. Паняцце тэхнікі маўлення. Састаўныя элементы тэхнікі маўлення. Асаблівасці маўлення дыхання. Голас, якасці голасу настаўніка. Дыкцыя. Інтанацыя. Тэмп маўлення. Выразнасць вуснага маўлення. 4.2. Культура паводзін педагога. Маўленчы этыкет. 4.3. Узаемадзеянне вербальных і невербальных сродкаў маўленчай дзейнасці. 4.4. Паняцце “мова знешняга выгляду педагога”. Жэсты, іх сутнасць і прызначэнне. Міміка, рух, поза моўцы.	2		2	Мультымедыя (прэзентацыя па тэме лекцыі).	1, 2	
	<i>Усяго гадзін: 72 г.</i>	16	20	36			залік

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА**ЛІТАРАТУРА****Асноўная літаратура**

1. Беларуская мова: энцыклапедычны даведнік / пад агул. рэд. Д.В. Дзятко ; рэкал.: С.У. Пешын (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларусь, 2022. – 495 с. : іл.
2. Культура маўлення [Электронны рэсурс] : вучэб.-метад. комплекс / склад. Н. П. Лобань // Рэпазіторый БДПУ. – Рэжым доступу:<http://elib.bspu.by/handle/doc/6317>. – Дата доступу: 27.05.2019.
3. Жаўняровіч, П. П. Даведнік па літаратурнай праўцы : арфаграфічны, пунктуацыйны, лексічны, марфалагічны, сінтаксічны, тэхнічны ўзроўні / Пятро Жаўняровіч ; уст. слова Віктара Іўчанкава ; пад рэд. Віктара Іўчанкава. – Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2017. – 448 с.

Дадатковая літаратура

1. Ляшчынская, В. А. Стылістычнае рэдагаванне і карэктура : вучэб. дапаможнік / В. А. Ляшчынская. – Мінск : РІВШ, 2017. – 334 с.
2. Сучасная беларуская літаратурная мова : вучэб. дапам. / Д. В. Дзятко [і інш.] ; пад рэд. Д. В. Дзятко. – 2-е выд., перапрац. і дап. – Мінск : Выш. шк., 2020. – 588 с.

МЕТАДЫЧНЫЯ РЭКАМЕНДАЦЫІ ПА АРГАНІЗАЦЫІ І ВЫКАНАННІ САМАСТОЙНАЙ ПРАЦЫ ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ “КУЛЬТУРА МАЎЛЕННЯ ПЕДАГОГА”

Адной з галоўных задач, якія стаяць перад вышэйшай школай, з’яўляецца павышэнне якасці падрыхтоўкі будучых спецыялістаў. Будучы выпускнік павінен не толькі атрымліваць веды па прадметах, якія прадугледжаны вучэбнымі праграмамі, авалодаць умениямі і навыкамі выкарыстання гэтых ведаў, метадамі даследчай работы, але і ўмець самастойна набыць новыя навуковыя звесткі.

Сістэматычна арганізаваная самастойная работа студэнтаў з’яўляецца асноўным сродкам падрыхтоўкі да самастойнай дзейнасці, а змест, метады, формы выступаюць у ролі фактараў, якія ўплываюць на падрыхтоўку.

Арганізацыя кіруемай самастойнай работы студэнтаў накіравана на вырашэнне наступных **задач**:

- паўтарэнне, замацаванне і абагульненне раней атрыманых ведаў;
- удасканаленне прадметных навыкаў, фарміраванне даследчых уменияў і навыкаў;
- актывізацыя вучэбнай і навукова-даследчыцкай дзейнасці студэнтаў;
- фарміраванне гатоўнасці студэнтаў да самаадукацыі.

Крыніцай інфармацыі пры выкананні студэнтамі кіруемай самастойнай работы могуць выступаць: канспект; друкаваныя матэрыялы; падручнікі і слоўнікі; матэрыялы на электронных носіях.

План кіруемай самастойнай работы прадугледжвае: форму работы, змест (аб’ём) работы, тэрмін выканання, віды кантролю.

У залежнасці ад **месца і часу правядзення** КСР, характару кіраўніцтва ёю з боку выкладчыка і спосабу кантролю за яе вынікамі падзяляецца на наступныя віды:

- самастойную працу падчас асноўных аўдыторных заняткаў (лекцый, семінараў);
- самастойную працу пад кантролем выкладчыка ў форме планавых кансультацый, творчых кантактаў, залікаў і экзаменаў;
- пазааўдыторную самастойную працу пры выкананні студэнтам дамашніх заданняў навучальнага і творчага характару.

Самастойнасць пералічаных вышэй відаў прац досыць умоўная, і ў рэальным адукацыйным працэсе гэтыя віды перасякаюцца адзін з адным.

Самастойная праца студэнтаў дзённай формы атрымання адукацыі дастаткова разнастайная, яна **можа прадугледжваць**:

- выкананне самастойных прац;
- выкананне кантрольных прац, складанне схем, табліц;
- працу з даведачнай, метадычнай і навуковай літаратурай;
- абарону выкананых прац;
- падрыхтоўку да дыскусій, канферэнцый;
- падрыхтоўку да тэсціравання і інш.

Асноўныя **віды заданняў** для кіруемай самастойнай працы:

- вивучэнне навуковых і вучэбных тэкстаў (падручнікі, першакрыніцы, дадатковая літаратура);
- складанне плану тэксту;
- графічнае адлюстраванне структуры тэксту;
- канспектаванне тэксту;
- выпіскі з тэксту;
- праца са слоўнікамі, даведнікамі; азнаямленне з нарматыўнымі дакументамі;
- выкананне практычных заданняў;
- вучэбна-даследчыцкая дзейнасць;
- выкарыстанне аўдыа- і відэазапісаў.

Для **замацавання і сістэматызацыі ведаў**, набытых студэнтамі самастойна, выкарыстоўваюцца наступныя віды дзейнасці:

- праца з канспектам лекцыі (апрацоўка тэксту), паўторная работа над вучэбным матэрыялам (з падручнікаў, першакрыніц, дадатковай літаратуры і інш.);
- складанне планаў і тэзісаў адказаў;
- складанне табліц для сістэматызацыі навучальнага матэрыялу;
- вивучэнне нарматыўных матэрыялаў;
- адказы на кантрольныя пытанні;
- падрыхтоўка паведамленняў да выступлення на семінары, канферэнцыі;
- падрыхтоўка рэфератаў, дакладаў;
- падрыхтоўка прэзентацый;
- складанне бібліяграфіі і інш.

Для **фарміравання ўменняў** выкарыстоўваюцца наступныя віды дзейнасці:

- выкананне практыкаванняў па ўзоры;
- рашэнне варыянтных заданняў і практыкаванняў;
- выкананне схем, табліц і пад.;
- рэфлексійны аналіз прафесійных уменняў з выкарыстаннем аўдыё- і відэатэхнікі і інш.

Віды заданняў для кіруемай самастойнай працы, іх змест і характар могуць мець варыятыўны і дыферэнцыяваны характар, улічваючы спецыфіку матэрыялу, які выносіцца на самастойнае вивучэнне.

Сярод **канкрэтных відаў** самастойнай работы рэкамендуецца выкарыстоўваць наступныя:

- а) самастойная работа па ўзоры (перанос вядомага спосабу ў аналагічную сітуацыю). Пазнаваўчая дзейнасць студэнтаў пры выкананні гэтых заданняў выяўляецца ў асэнсаванні, запамінанні і ўзнаўленні вучэбнага матэрыялу і прымяненні яго па ўзоры. Яе асноўная мэта – замацаванне ведаў, фарміраванне ўменняў і навыкаў.

б) рэканструктыўна-варыятыўная самастойная работа (перанос вядомага спосаба з некаторай мадыфікацыяй у незнаёмую сітуацыю). На гэтым узроўні студэнт прымяняе вядомы спосаб, адаптуючы яго да новай сітуацыі.

в) эўрыстычная самастойная работа (перанос вядомых спосабаў у нестандартную сітуацыю). Пры гэтым студэнт самастойна выбірае, якія рысы ён можа вылучыць, у якой паслядоўнасці іх падаць і на якія акцэнтаваць асаблівую ўвагу. Дзякуючы гэтаму, самастойная работа набывае даследчы характар.

Для правядзення **кантролю** самастойнай працы студэнтаў выкарыстоўваюцца:

- праверка індывідуальных заданняў;
- семінарскія заняткі;
- калёквіумы;
- канферэнцыі;
- залікі па тэмах, па раздзелах;
- тэсціраванне;
- кантрольныя работы;
- СДН “MOODLE”;
- вусны і пісьмовы залік.

Для кантролю эфектыўнасці арганізацыі самастойнай працы студэнтаў можна праводзіць анкетаванне, падчас якога выяўляць карыснасць тых ці іншых відаў і арганізацыйных формаў самастойных прац, правільнасць і своєчасовасць іх уключэння ў навучальны працэс, дастатковасць метадычнага забеспячэння, адпаведнасць запланаванага часу на іх выкананне і г.д.

Крытэрыямі адзнакі вынікаў самастойнай працы студэнта могуць з’яўляцца:

- узровень засваення студэнтам вучэбнага матэрыялу;
- уменне студэнта выкарыстоўваць тэарэтычныя веды пры выкананні практычных задач;
- абгрунтаванасць і выразнасць выкладу адказу;
- афармленне матэрыялу ў адпаведнасці з патрабаваннямі стандартаў;
- сфарміраваныя ўменні і навыкі ў адпаведнасці з мэтамі і задачамі вывучэння дысцыпліны.

Самастойная работа студэнтаў можа быць паспяховай толькі ў выпадку яе правільнай арганізацыі, неабходнага метадычнага суправаджэння, дзейснага кантролю, абавязковай сістэматызацыі, а пры неабходнасці і карэкціроўкі ведаў, атрыманых студэнтамі самастойна.

Важным змястоўным элементам самастойнай работы з’яўляецца работа студэнтаў над памылкамі, дапушчанымі пры выкананні запланаванай работы. Выкладчык толькі падкрэслівае словы і выразы, у якіх назіраецца памылковае напісанне ці ўжыванне, даючы студэнту магчымасць разабрацца з імі самастойна, г.з. зрабіць гэтыя недахопы аб’ектамі свядомай мэтанакіраванай работы.

**МЕТАДЫЧНЫЯ РЭКАМЕНДАЦЫІ ПА АРГАНІЗАЦЫІ І ВЫКАНАННІ
САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ СТУДЭНТАЎ ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ
“КУЛЬТУРА МАЎЛЕННЯ”**

№ п/п	Назва тэмы, раздзела	Кол-ць гадзін на СРС	Кампетэнтнасна-арыентаванае заданне	Форма выканання
1.3	Роля дысцыпліны “Культура маўлення педагога” ў фарміраванні і развіцці сацыяльна-асобасных і сацыяльна-прафесійных, дзелавых кампетэнцый выпускнікоў вышэйшых навучальных устаноў.	2	Падрыхтаваць канспект тэзісаў параграфу 1.3 Рэчевой портрэт сучаснай моладзі // Старічэнок, В. Д. Деловое общение и рэчэвая культура сучаснага прафесара (Мінск, 2010).	Пісьмовая (канспект тэзісаў)
2.4	Падрыхтоўка да публічнага маўлення. Этапы падрыхтоўкі вуснага публічнага маўлення.	2 2	1.Падрыхтаваць вуснае выступленне па абранай тэме (гл. Прыкладная тэматыка рэфератаў)	Вусная (даклад, рэферат)
2.6	Падрыхтоўка да публічнага выступлення.		2.Падрыхтаваць прэзентацыю па абранай тэме	Прэзентацыя
3.1.5	Арфаэпічныя нормы.	2	Падрыхтаваць канспект параграфу 7 // Янкоўскі, Ф. М. Гістарычная граматыка беларускай мовы (Мінск, 2019).	Пісьмовая (канспект)
3.1.7	Асаблівасці вымаўлення і напісання запазычаных слоў, складанаскарочаных слоў.	2	Падрыхтаваць вуснае паведамленне аб зменах у правілах беларускай арфаграфіі // Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі (Мінск, 2008).	Вусная (даклад, рэферат)
3.1.8	Правільнасць маўлення і словаўтваральных нормаў.	2 2 2	1.Падрыхтаваць канспект параграфу 2.5.3.1. Суфікс –ірава- // Сцяцко, П. Культура мовы (Мн., 2002). 2.Падрыхтаваць канспект параграфу 2.0. Фіналі –ій, –ый // Сцяцко, П. Культура мовы (Мн., 2002). 3.Падрыхтаваць канспект параграфу 2.6 Утварэнне дзееспрыметнікаў і яго фарманты // Сцяцко, П. Культура мовы (Мінск, 2002).	Пісьмовая (канспект) Пісьмовая (канспект) Пісьмовая (канспект тэзісаў)
3.1.10	Асаблівасці беларускай марфалогіі	2	Падрыхтаваць канспект параграфу 8 // Янкоўскі, Ф. М. Гістарычная граматыка беларускай мовы (Мінск, 2019).	Пісьмовая (канспект)

3.1.12	Нормы ўжывання назоўнікаў.	2	Падрыхтаваць канспект параграфу 3.1.4. Прозвішчы на –а (-я) і праблемы іх словазмянення // Сцяцко, П. Культура мовы (Мінск, 2002).	Пісьмовая (канспект)
3.1.13	Нормы ўжывання прыметнікаў.	2	Падрыхтаваць канспект артыкула Каўруса А. А. “Не было бліжэй сяброў...”. Формы ступеняў параўнання прыметнікаў // Каўрус, А. А. Да свайго слова. Пытанні культуры мовы (Мінск, 2011).	Пісьмовая (канспект)
3.1.18	Нормы ўжывання дзеепрыметнікаў.	2 2	1.Падрыхтаваць канспект артыкула Клышко А. Пра лямант –уючых і “лемантуючых” // Беларуская мова: хрэстаматыя (Мінск, 2005). 2.Падрыхтаваць канспект артыкула Каўруса А. Слова з дзеяслова: пра дзеепрыметнікі ды іх адпаведнікі // Беларуская мова: хрэстаматыя (Мінск, 2005).	Пісьмовая (канспект) Пісьмовая (канспект),
3.1.20	Нормы ўжывання дзеепрыслоўяў.	2	Падрыхтаваць канспект артыкула Лепешава І.Я. Ужыванне дзеепрыслоўяў // Беларуская мова: хрэстаматыя (Мінск, 2005).	Пісьмовая (канспект)
3.1.22	Правільнасць маўлення і сінтаксічныя нормы	2	Падрыхтаваць канспект артыкула Бандарэнка Т. П. Сінтаксічныя варыянты і літаратурная норма // Беларуская мова: хрэстаматыя (Мінск, 2005).	Пісьмовая (канспект)
3.1.23	Асаблівасці беларускага сінтаксісу	2	Падрыхтаваць канспект параграфу 9 // Янкоўскі, Ф. М. Гістарычная граматыка беларускай мовы (Мінск, 2019).	Пісьмовая (канспект)
3.3.2	Актыўны слоўнікавы запас педагога. Слоўнікі-даведнікі, арыентаваныя на выпраўленне памылак і цяжкасцей вуснага маўлення.	2	Падрыхтаваць апісанне слоўніка на выбар	Пісьмовая
4.3	Узаемадзеянне вербальных і невербальных сродкаў маўленчай дзейнасці.	2	Падрыхтаваць вуснае паведамленне “Мова рухаў” // Пиз, А. Язык телодвижений (Нижний Новгород, 1992).	Вусная (даклад)

ПЕРАЛІК РЭКАМЕНДАВАНЫХ СРОДКАЎ ДЫЯГНОСТЫКІ

Для атрымання аб'ектыўнай інфармацыі аб узроўні паспяховасці студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне “Культура маўлення педагога” мэтазгодна сістэматычна выкарыстоўваць розныя віды кантролю, сярод якіх: апераджальны, бягучы, тэматычны, прамежкавы і выніковы. Кожны з відаў кантролю ўжываецца на пэўным этапе навучання і выконвае ў педагагічным працэсе адну з функцый: стымулюючую, навучальную, дыягнастычную, выхаваўчую і інш.

Пры падборы заданняў ўлічваецца аб'ём тэарэтычных звестак па пэўнай тэме, індывідуальны ўзровень падрыхтоўкі навучэнцаў і інш.

Апераджальная, бягучая і прамежкавая дыягностыка кампетэнцый па вучэбнай дысцыпліне “Культура маўлення педагога” можа мець розныя формы, сярод якіх:

- вусны кантроль: фронтальнае, індывідуальнае, ушчыльненае (камбінаванае) апытванне на лекцыях і практычных занятках;
- пісьмовы кантроль: тэрміналагічныя дыктанты, кантрольныя апытанні, кантрольныя работы, пісьмовыя работы па аўдыторных (дамашніх) практыкаваннях, рэфераты, пісьмовыя залікі;
- тэставы кантроль (у тым ліку ў СДН “MOODLE”): падбор кароткіх адказаў у адпаведнасці з заданнямі.

**ПЕРАЛІК ПРЫКЛАДНЫХ ПЫТАННЯЎ ДА ЗАЛІКУ
ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ
“КУЛЬТУРА МАЎЛЕННЯ ПЕДАГОГА”**

1. Прадмет і задачы дысцыпліны “Культура маўлення педагога”, яго месца сярод іншых дысцыплін. Кампетэнтнасныя патрабаванні да слухачоў курса.
2. Асноўныя тэрміны і паняцці курса (мова, маўленне, культура маўлення і інш.).
3. Публічнае маўленне – найважнейшы сродак прафесійнай дзейнасці педагога. Спецыфіка вуснага публічнага маўлення педагога.
4. Псіхалагічныя асновы дзелавых зносін. Стылі педагагічных зносін.
5. Падрыхтоўка да публічнага маўлення. Этапы падрыхтоўкі вуснага публічнага маўлення.
6. Прыёмы прыцягнення і ўтрымання ўвагі аўдыторыі.
7. Асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення педагога. Правільнасць маўлення і нормы мовы. Літаратурная норма. Тыпы моўных нормаў. Нарматыўнасць і варыянтнасць.
8. Правільнасць маўлення і арфаэпічныя нормы. Асаблівасці фанетычнай сістэмы беларускай мовы і літаратурнае вымаўленне. Прычыны парушэння арфаэпічных нормаў. Арфаэпічная варыянтнасць.
9. Правільнасць маўлення і акцэнталагічныя нормы. Асаблівасці беларускага націску. Акцэнталагічныя памылкі. Акцэнтныя варыянты.
10. Правільнасць маўлення і лексічныя нормы. Лексічная варыянтнасць у межах нормы. Адхіленні ад лексічнай нормы. Правільнасць маўлення і фразеалагічныя нормы. Фразеалагічная варыянтнасць у межах нормы. Адхіленні ад фразеалагічнай нормы.
11. Правільнасць маўлення і марфалагічныя нормы. Асаблівасці беларускай марфалогіі.
12. Нормы ўжывання назоўнікаў. Адхіленні ад марфалагічнай нормы.
13. Нормы ўжывання прыметнікаў. Маўленчыя памылкі.
14. Нормы ўжывання лічэбнікаў. Асаблівасці спалучэння лічэбнікаў з назоўнікамі ў беларускай мове.
15. Нормы ўжывання займеннікаў.
16. Нормы ўжывання дзеясловаў. Маўленчыя памылкі.
17. Нормы ўжывання дзеепрыметнікаў. Сродкі перакладу нехарактэрных для беларускай мовы дзеепрыметнікаў (у параўнанні з рускай мовай).
18. Асаблівасці ўжывання дзеепрыслоўяў і дзеепрыслоўных зваротаў.
19. Правільнасць маўлення і словаўтваральныя нормы. Асаблівасці словаўтварэння розных часцін мовы. Парушэнні словаўтваральных нормаў беларускай мовы.
20. Правільнасць маўлення і сінтаксічныя нормы. Асаблівасці беларускага сінтаксісу. Тыповыя парушэнні сінтаксічных нормаў (дапасаванне, кіраванне ў беларускай мове і інш.). Варыянтнасць у межах сінтаксічнай нормы.
21. Правільнасць маўлення і стылістычныя нормы. Матываванае выкарыстанне моўных сродкаў. Выбар варыянтных сродкаў у залежнасці ад

сферы іх выкарыстання.

22. Маўленчыя памылкі, звязаныя з інтэрферэнцыяй ва ўмовах білінгвізму.
23. Дакладнасць маўлення. Прычыны парушэння дакладнасці маўлення. Лінгвістычныя ўмовы яе забеспячэння.
24. Лагічнасць маўлення. Парушэнне лагічнасці маўлення (алагізмы, плеаназмы, таўталогія). Лінгвістычныя сродкі забеспячэння лагічнасці маўлення.
25. Чысціня маўлення. Моўныя сродкі, што парушаюць чысціню маўлення.
26. Багацце (разнастайнасць) маўлення. Актыўны слоўнікавы запас і багацце маўлення.
27. Дарэчнасць маўлення. Прынцып маўленчай мэтазгоднасці.
28. Выразнасць маўлення. Крыніцы і асноўныя ўмовы выразнасці маўлення. Выкарыстанне мастацкіх сродкаў мовы (тропы, стылістычныя фігуры, прыёмы ажыўлення маўлення). Унікненне недарэчнай вобразнасці.
29. Лаканічнасць (сцісласць) маўлення.
30. Слоўнікі-даведнікі, арыентаваныя на выпраўленне памылак і цяжкасцей вуснага маўлення, і іх значэнне.
31. Тэхніка і выразнасць вуснага маўлення. Састаўныя элементы тэхнікі маўлення. Асноўныя стылі маўлення.
32. Узаемадзеянне вербальных і невербальных сродкаў маўленчай дзейнасці. “Мова знешняга выгляду” педагога. Жэсты, міміка, рух, поза моўцы.
33. Маўленчы этыкет і культура зносін.

ПРЫКЛАДНАЯ ТЭМАТЫКА ВУСНЫХ ПАВЕДАМЛЕННЯЎ І РЭФЕРАТАЎ

1. Псіхалогія публічнага выступлення.
2. Культура маўлення настаўніка-філолага.
3. Культура маўлення ва ўмовах білінгвізму.
4. Актуальныя праблемы культуры маўлення (агляд літаратуры).
5. Мова жэстаў.
6. Псіхалогія і культура спрэчкі.
7. Мастацтва дыялогу.
8. Тэлефонныя размовы дзелавога чалавека.
9. Пытанні культуры маўлення ў працаў выдатных рускіх вучоных.
10. Мова беларускага радыё і тэлебачання.
11. Беларускае слова на старонках газет і часопісаў.
12. Пытанні культуры мовы на старонках часопіса “Роднае слова”.
13. Пытанні культуры слова ў творчасці Яна Скрыгана.
14. Праблемы беларускай навуковай тэрміналогіі.
15. Жаргонная лексіка ў мове сучаснай моладзі.
16. Новая лексіка на старонках беларускага перыядычнага друку.
17. Выдатныя прамоўцы мінулых стагоддзяў.
18. 3 гісторыі станаўлення нормаў беларускай літаратурнай мовы.
19. Безэквівалентная лексіка як праяўленне самабытнасці слоўнікавага складу беларускай мовы.
20. Беларускі маўленчы этыкет.
21. Роля Я.Купалы і Я.Коласа ў мастацка-стылістычным узбагачэнні беларускай мовы.
22. Письменнікі і вучоныя аб роднай мове.
23. Выразнае чытанне.
24. Загалолак у перыядычных выданнях.
25. Культура мовы журналіста.
26. “Само слова гаворыць”: філалагічныя эцюды і абразкі Ф.Янкоўскага.
27. Дакумент па-беларуску.

ГЛАСАРЫЙ

Аксюмаран (аксімаран) (грэч. охуторон – дасціпна-недарэчнае) – стылістычная фігура, пабудаваная на парадаксальным сумяшчэнні супрацьлегласцяў з мэтай стварэння экспрэсіўнага эфекту: аглушальная цішыня, жывы труп, марудна спяшацца.

Алегорыя (грэч. allegoria – іншасказанне) – іншасказанне, увасабленне адцягненага паняцця, думкі з дапамогай канкрэтнага мастацкага вобраза; узнікае на аснове ўжывання слова ці выразу не з прамым, а з пераносным значэннем.

Амонімы (грэч. homos – аднолькавы, опута – імя) – словы, аднолькавыя па напісанні і вымаўленні, але розныя па значэнні.

Анадыплогіс (грэч. anadiplosis – падваенне) – стылістычная фігура, адзін з лексіка-кампазіцыйных прыёмаў, які заключаецца ў кантактным паўторы заключнай часткі вершаванага тэксту ў пачатку наступнага.

Анафара (грэч. anaphora – вынясенне, узнятаць) – фігура маўлення, стылістычны прыём, заснаваны на паўторы аднолькавых слоў, выказаў, гукаспалучэнняў у пачатку маўленчай канструкцыі з мэтай узмацнення выразнасці выказвання.

Антытэза (грэч. antithesis – супрацьпастаўленне) – стылістычная фігура, заснаваная на кантрастным супастаўленні прадметаў, з'яў, паняццяў, вобразаў.

Акцэнталагічныя нормы – вызначаюць правілы пастаноўкі націску ў словах.

Арфаграфічныя нормы – вызначаюць правілы агульнапрынятага напісання слоў.

Арфаэпічныя нормы – вызначаюць правілы вымаўлення гукаў і спалучэнняў гукаў.

Асіндэтон (грэч. asyndeton – бяззлучнікаваць) – бяззлучнікая сувязь; стылістычны прыём, пры якім наўмысна апускаюцца злучнікі паміж граматычна аднароднымі членамі і часткамі складанага сказа з мэтай надаць выказванню большую выразнасць.

Афарызмы (грэч. aphorismos – кароткае выслоўе, выказванне) – кароткія, дасціпныя, звычайна вобразныя выслоўі, якія характарызуюцца закончанай думкай і дасканалай формай.

Багаце (разнастайнасць) маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая вызначаецца ўмелым выкарыстаннем у маўленні разнастайных сінанімічных, антанімічных, фразеалагічных і інш. моўных сродкаў, прадугледжвае наяўнасць багатага слоўнікавага запasu.

Варыянт – паралельнае існаванне розных формаў і спосабаў выражэння аднаго і таго самага паняцця (моўнай адзінкі).

Варыянтнасць – разнастайнасць, разнатыпнасць літаратурных нормаў.

Вербальныя сродкі зносін (лац. verbum – дзеяслоў, слова, verbatis – вусны) – слоўныя (моўныя) сродкі зносін.

Выразнасць маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая вызначаецца наяўнасцю ў маўленні такіх моўных элементаў, што фарміруюць прадметна-пачуццёвыя ўяўленні аб аб'ектыўнай рэчаіснасці, уздзеянчаюць на эмацыянальны стан чалавека, выклікаюць цікавасць і служаць для прыцягнення ўвагі слухачоў.

Гіпербала (грэч. hyperbole – перабольшанне) – празмернае перабольшванне якасных і колькасных якасцяў і ўласцівасцяў прадмета.

Градацыя (лац. gradation – паступовае нарастанне, узвышэнне) – стылістычная фігура, заснаваная на размяшчэнні блізкіх па сэнсе слоў з нарастаннем (або радзей – змяншэннем, спадам) іх эмацыянальна-сэнсавай значнасці; выкарыстоўваецца з мэтай павышэння экспрэсіўнасці, узмацнення сілы выразнасці.

Дакладнасць маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая вызначаецца строгай адпаведнасцю значэнняў слоў і іх спалучэнняў зместу і аб'ёму выражаных паняццяў, уменнем дакладна і ясна мысліць.

Дарэчнасць маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая вызначаецца адборам моўных сродкаў у адпаведнасці са стылем, часам, месцам, мэтай і ўмовамі камунікатыўных зносін.

Дыялектызмы (дыялектныя словы) (грэч. dialektos – гаворка, дыялект, размова) – словы, спецыфіка якіх абумоўлена тэрыторыяй іх ужывання і якія не ўваходзяць у склад літаратурнай мовы.

Жарганізмы (франц. jargon – умоўная гаворка) – лексіка асобных сацыяльных, узроставых і прафесіянальных груп насельніцтва; жаргонныя словы, якія выкарыстоўваюцца за межамі жаргону.

Жэсты (фр. geste) – дынамічныя рухі частак цела чалавека (рук, галавы), якія маюць камунікатыўную скіраванасць і звернутыя да іншай асобы ці асоб.

Жэстыкуляцыя (фр. gesticuler, лац. gesticulation) – невербальны, кінетычны від зносін пры дапамозе жэстаў.

Запазычанні (іншамоўныя словы) – словы (выразы), якія ўвайшлі ў склад беларускай мовы з іншых моў.

Зеўгма (грэч. zeugma – сувязь, злучэнне) – фігура маўлення, заснаваная на аб'яднанні слоў, якія па сваёй семантыцы не спалучаюцца, не сумяшчаюцца, з мэтай стварэння гумарыстычнага эфекту: *ішлі два студэнты, адзін – у паліто, другі – ва ўніверсітэт.*

Змястоўнасць маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая вызначаецца наяўнасцю важнай для камунікатыўнага працэсу думкі, ідэі, а таксама адпаведнасцю маўлення маральным нормам, ісціне.

Інверсія (лац. inversio – перастаноўка, пераварочванне) – перастаноўка звычайнага (нейтральнага) парадку слоў у сказе з мэтай падкрэслівання сэнсавай значнасці, паэтычнай выразнасці асобных слоў або надання выказванню ўрачыстасці, узвышанасці.

Іронія (грэч. eironeia – прытворства, насмешка) – троп, заснаваны на выкарыстанні слова, выразу з адваротным значэннем з мэтай тонкай ці скрытай насмешкі.

Кадыфікацыя (лац. codex -- кніга, звод законаў, facere – рабіць) – афіцыйнае прызнанне нормы; сістэматызацыя і замацаванне моўных нормаў у граматыках, слоўніках, даведніках.

Кадыфікаваная норма – афіцыйна прынятае правіла, якое забяспечвае адзінства выкарыстання ўзорнага варыянта моўнай адзінкі.

Камунікацыя (лац. communicatio – сувязь, зносіны, перадача) – зносіны пры дапамозе моўных сродкаў, перадача якой-небудзь інфармацыі; форма маўленчых кантактаў людзей у працэсе жыццядзейнасці.

Кантамінацыя (лац. contaminatio – змешванне) – аб'яднанне, сумяшчэнне моўных адзінак (іх частак) на аснове структурнай, семантычнай, асацыятыўнай або функцыянальнай блізкасці, што прыводзіць да ўтварэння новай моўнай адзінкі, часам няправільнай: іграць значэнне < іграць ролю + мець значэнне; удзяляць значэнне < надаваць значэнне + удзяляць увагу.

Канцылярызмы – словы і выразы, пазычаныя з афіцыйна-справавога (канцылярскага) стылю, справаводства, юрыспрудэнцыі; механічна паўтараючыся, часта парушаюць стылістычныя нормы.

Культура маўлення – сукупнасць пэўных маўленчых якасцей, якія называюцца камунікатыўнымі якасцямі маўлення; уменне эфектыўна выкарыстоўваць гэтыя маўленчыя якасці ў канкрэтных умовах зносін.

Красамоўства (прамоўніцкае майстэрства) – па-мастацку апрацаванае вуснае публічнае маўленне, мэта якога – уздзеяннічаць на розум і пачуцці слухачоў, пераканаць іх і схіліць да пэўных дзеянняў; аратарскі талент, здольнасць прыгожа і пераканаўча гаварыць.

Лагічнасць маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая вызначаецца акрэсленасцю думкі, паслядоўнасцю яе выкладу, доказнасцю аргументаў і фактаў, абгрунтаванасцю і бездакорнасцю вывадаў, адпаведнасцю сэнсавай сувязі паміж словамі законам логікі, мыслення.

Лаканічнасць (сцісласць) маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая прадугледжвае адбор найбольш рацыянальных, зручных для камунікацыі моўных сродкаў.

Літота (грэч. litotes – прастата), **адваротная гіпербала** – мастацкі прыём, заснаваны на непамерным памяншэнні якасцяў, уласціvasцяў прадмета ці з'явы.

Літаратурная мова – найвышэйшая форма нацыянальнай мовы, якая характарызуецца унармаванасцю і абавязковасцю для ўсіх членаў соцыуму; мова культуры, літаратуры, адукацыі, афіцыйна-справавоц сферы, сродкаў масавай інфармацыі; аснова культуры маўлення.

Лексічныя нормы – рэгламентуюць ужыванне тых ці іншых лексічных сродкаў (дыялектных, прастамоўных, жаргонных і г. д.); прадугледжваюць правільны выбар слова і яго ўжыванне з адпаведным значэннем.

Манеры – знешнія формы паводзін прамоўцы ў аўдыторыі.

Марфалагічныя нормы – вызначаюць правілы словазмянення (нормы скланення, спражэння і інш.).

Маўленне – канрэтнае выкарыстанне сродку зносін (мовы) у працэсе кантактаў; спосаб перадачы думкі пры дапамозе пэўных элементаў мовы; з'ява індывідуальная, суб'ектыўная і непаўторная.

Маўленчы акт – мэтакіраваныя маўленчыя зносіны, якія ўключаюць выказванне і ўспрыманне маўлення, наяўнасць адрасата і пэўнай маўленчай сітуацыі.

Маўленчая выразнасць (мастацтва маўлення) – выкарыстанне багаццяў мовы, яе выяўленчых сродкаў, стылістычных магчымасцей, якія надаюць маўленню вобразнасць, эмацыянальнасць, мастацкасць.

Маўленчая дзейнасць – спецыфічны від дзейнасці чалавека; выкарыстанне маўлення ў працэсе ўзаемадзеяння паміж людзьмі.

Маўленчае (гукавое, фанатычнае) дыханне – адвольнае, падкантрольнае дыханне, якое адрозніваецца ад фізіялагічнага структурай: кароткі ўдых, затрымка і працяглы выдых, у час якога адбываецца ўтварэнне гукаў; суадносіны працягласці ўдыху і выдыху 1:10, 1:15. Правільнае маўленчае дыханне – дыяфрагмальна-рабрыннае, пры якім запаўненне лёгкіх паветрам забяспечваецца шляхам скарачэння міжрабрынных мышцаў і дыяфрагмы.

Маўленчыя паводзіны – сукупнасць маўленчых дзеянняў (учынкаў) чалавека; уменне карыстацца мовай у самых разнастайных жыццёвых сітуацыях.

Маўленчая сітуацыя – сітуацыя маўлення (зносін), якая абумоўлівае, аказвае ўплыў на адбор суразмоўцамі моўных сродкаў для перадачы пэўнага зместу.

Маўленчыя штампы (іт. *stampa* – пячатка, друк) – моўныя звароты і выразы, якія шматразова паўтараюцца ў маўленні і становяцца шаблоннымі, трафарэтнымі, "заштампаванымі": падняць пытанне, распачаць мерапрыемства, пачаць работы па азеляненні.

Маўленчы этыкет – сукупнасць правіл маўленчых паводзін у стандартных сітуацыях зносін; сістэма ўстойлівых формул і правіл маўленчых паводзін.

Метанімія (грэч. *metonymia* – перайменаванне) – від тропа, заснаваны на пераносе ўласцівасцяў і якасцяў аднаго прадмета на другі на аснове сумежнасці, пэўнай знешняй ці ўнутранай сувязі паміж імі.

Метафара (грэч. *metaphora* – перанясенне) – від тропа, заснаваны на пераносе назвы з аднаго прадмета на другі на аснове падабенства.

Міміка (грэч. *mimikos* – пераймальны) – сукупнасць цяглічковых рухаў твару; дадатковы невербальны сродак, які дапамагае выразіць, падкрэсліць асноўную думку выказвання.

Мова – сродак зносін; сістэма знакаў, якія абазначаюць прадметы аб'ектыўнай рэчаіснасці; з'ява сацыяльная, калектыўная, аб'ектыўная і абавязковая для ўсіх.

Нарматыўнасць – афіцыйная замацаванасць, традыцыйная агульнапрынятая літаратурных нормаў.

Нормы літаратурнай мовы – агульнапрынятыя, агульнапрызнаныя маўленчай практыкай і заканадаўча замацаваныя, абавязковыя для ўсіх носьбітаў мовы правілы вымаўлення, словаўжывання, словазмянення і напісання слоў, пабудовы словазлучэнняў і сказаў.

Паліптот

Паралелізм (грэч. *parallelismos* – супадзенне, аднолькавасць) – аднолькавая (паралельная) сінтаксічная пабудова суседніх сказаў або іх частак (урыўкаў тэксту).

Паралінгвістыка (грэч. *para* – каля, побач, *lingua* – мова) – сукупнасць невербальных сродкаў, скарыстаных у камунікатыўным акце; раздзел мовазнаўства, які даследуе невербальныя (нелінгвістычныя) сродкі ўздзеяння на слухачоў.

Парантэза (франц. *parenthese* – пабочнае слова, устаўка) – устаўка ў сказ пабочных і ўстаўных канструкцый з мэтай паказаць парушэнне ходу думак аўтара, яго адступленне ад асноўнай тэмы, падача дадатковых звестак факталагічнага і мадальнага зместу.

Параўнанне – від тропа, пабудаваны на супастаўленні двух прадметаў або станаў, што маюць агульную прыкмету.

Паронімы (грэч. *para* – побач, *onima* – імя) – словы, блізкія па гучанні і напісанні, але розныя па значэнні.

Паўтор (рэдуплікацыя) (лац. *reduplicatio* – падваенне) – паўтор слоў і іх спалучэнняў з мэтай прыцягнуць увагу да пэўных важных момантаў маўлення.

Парцэляцыя (франц. *parceler* – падзяляць на дробныя часткі) – фігура размяшчэння, якая заключаецца ў наўмысным расчлянненні адзінай сінтаксічнай структуры (сказа) на некалькі камунікатыўна значных адзінак.

Персаніфікацыя (пераўвасабленне) (лац. *persona* – маска, твар, *facere* – рабіць) – разнавіднасць метафары, заснаваная на пераносе ўласцівасцей і здольнасцей чалавека на нежывыя, неадусаўлёныя прадметы.

Перыфраза (парафраза, перыфраз) (грэч. *peri* – вакол, *phraso* – гаварыць) – від тропа, заснаваны на замене назвы прадмета іншай назвай, семантычна непадзельнай, іншасказальнай, апісальнай.

Перыяд (грэч. *periodos* – круг) – сінтаксічная канструкцыя, у якой думка і інтанацыя нарастаюць па ступенях, дасягаюць вяршыні, пасля чаго тэма атрымлівае лагічнае і інтанацыйнае вырашэнне.

Плеаназм (грэч. *pleonasmos* – празмернасць) – маўленчая збыткоўнасць, выкарыстанне выказаў, у якіх ёсць лішнія словы, што не дадаюць нічога новага ў выказванні: вядомая папулярнасць, свабодная вакансія, канчатковы вынік, калега па рабоце.

Поза – становішча цела ў прасторы, манера стаяць у аўдыторыі.

Полісемія (мнагазначнасць) (грэч. *poli* – многа, *sema* – знак) – наяўнасць у слове некалькіх звязаных паміж сабой значэнняў, якія развіліся з першапачатковага значэння. Не веданне, не уменне размяжоўваць мнагазначнасць слова прыводзіць да двухсэнсавасці.

Полісіндэтон (грэч. polysyndeton – шматлікая сувязь) – стылістычная фігура, заснаваная на выкарыстанні вялікай колькасці злучнікаў, якія наўмысна паўтараюцца пры аднародных членах сказа і частках складанага сказа з мэтай лагічнага, інтанацыйнага падкрэслівання, узмацнення эмацыйна-сэнсавай нагрузкі сказанага.

Правільнасць маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая вызначаецца адпаведнасцю маўлення нормам літаратурнай мовы.

Прастамоўе – словы (выразы), якія характарызуюцца ярка зніжанай стылістычнай афарбоўкай і знаходзяцца на мяжы літаратурнай нормы: манаткі, дылда, зубаскал, абэлтух.

Прыказкі, прымаўкі – устойлівыя народныя выказванні, якія ў вобразнай, трапнай форме выражаюць ісціну, правяраную вопытам шматлікіх пакаленняў.

Публічнае маўленне – вуснае выступленне перад масавай аўдыторыяй.

Пунктуацыйныя нормы – вызначаюць правілы пастаноўкі адпаведных знакаў прыпынку.

Рытарычнае пытанне (пытальна-рытарычны сказ, эратэма) (грэч. erotema – пытанне) – пытанне, якое не патрабуе адказу, бо сваім зместам сцвярджае пэўную думку, меркаванне, або пытанне, адказ на якое відавочны.

Рытарычны вокліч – экспрэсіўна афарбаваная маўленчая канструкцыя, якая характарызуецца эмацыянальнасцю, клічнай інтанацыяй.

Рытарычны зваротак (апастрофа) (грэч. apostrophe – уласны зваротак) – стылістычная фігура, заснаваная на такой форме адрасацыі (зваротку, закліку), якая выкарыстоўваецца з мэтай актывізацыі ўвагі слухачоў, надання маўленню дыялагічнасці.

Сімпока (грэч. symploke – перапляценне) – стылістычная фігура, якая спалучае анафару і эпіфару ў межах аднаго і таго самага кавалку (адрэзку) тэксту; назіраецца паўтор пачатковых і канцавых слоў у складаных сказах, суседніх фразях.

Сінекдаха (грэч. synecdoche – суадносіны) – від тропа, заснаваны на пераносе назвы з часткі на цэлае і наадварот, цэлага -- на частку, ужыванні адзіночнага ліку замест множнага, множнага замест адзіночнага.

Сінонімы (грэч. synonymos – аднайменны) – словы, блізкія або тоесныя па значэнні, але розныя па напісанні, вымаўленні, эмацыянальна-экспрэсіўнай афарбоўцы і стылістычным выкарыстанні.

Сінтаксічныя нормы – вызначаюць правілы спалучэння слоў у словазлучэннях і сказах.

Словаўтваральныя нормы – вызначаюць правілы, законы будовы, утварэння слоў.

Словы-паразіты – лішнія словы або словазлучэнні, якія ўводзяцца ў выказванне, але не нясуць ніякай сэнсавай нагрузкі і ў выніку абцяжарваюць выказванне.

Стылістычныя нормы – рэгламентуюць выкарыстанне моўных сродкаў у адпаведнасці з іх стылістычнай афарбоўкай і мэтай выказвання.

Таўталогія (грэч. *tauto* – тое самае, *logos* – слова) – паўторнае абзначэнне ўжо названага паняцця іншым, блізкім па сэнсе словам ці выразам: аб'яднаць у адно цэлае, арганізаваць арганізацыю, цалкам запоўніць, прыблізіцца вельмі блізка.

Троп (грэч. *tropos* – паварот, зварот, вобраз) – паэтычны зварот, разнавіднасць выкарыстання слоў і выказаў з пераносным, вобразным значэннем.

Тэхніка маўлення – сукупнасць навыкаў, уменняў і прыёмаў, якія выкарыстоўваюцца з мэтай дасягнення найлепшага (аптымальнага) гучання маўлення і якія дазваляюць прамоўцу з максімальнай эфектыўнасцю ўздзейнічаць на аўдыторыю.

Фігура маўлення (рытарычная фігура, стылістычная фігура) (лац. *figura* – вобраз, від) – звароты, выслоўі, сінтаксічныя канструкцыі, якія выкарыстоўваюцца для ўзмацнення выразнасці выказвання (антытэза, інверсія, рытарычнае пытанне, рытарычны зваротак, паўтор, паралелізм і інш.).

Фразеалагізмы (фраземы, фразеалагічныя адзінкі, фразеаграмы) (грэч. *phrasis* – выраз, зварот, *logos* – вучэнне) – устойлівыя, гатовыя моўныя адзінкі, якія характарызуюцца семантычнай непадзельнасцю і яркай вобразнасцю, экспрэсіўнасцю.

Фразеалагічныя нормы – рэгламентуюць ужыванне фразеалагізмаў адпаведна іх значэнню, кампанентнаму складу, структурнай арганізацыі і іх стылістычнай афарбоўцы.

Хіазм (грэч. *chiasmus* – крыжападобны, размеркаванне чаго-небудзь ў выглядзе грэчаскай літары х) – стылістычная фігура, якая заключаецца ў своеасаблівай пабудове канструкцыі, калі элементы другой яе часткі паўтараюць ў адваротнай паслядоўнасці элементы першай часткі.

Цытата (лац. *citatum* ад *citare* – абвясчаць, прыводзіць) – даслоўная вытрымка з якога-небудзь тэксту, якая выкарыстоўваецца з мэтай пацвярджэння або тлумачэння асноўнай думкі.

Чысціня маўлення – камунікатыўная якасць маўлення, якая вызначаецца адсутнасцю ў маўленні слоў-паразітаў, жарганізмаў, дыялектызмаў, лаянкавых слоў, канцылярызмаў і штампаў і іншых слоў і выказаў, нехарактэрных для літаратурнай мовы.

Эліпсіс (грэч. *elleipsis* – пропуск) – пропуск элемента выказвання (слова ці слоў), які аднаўляецца кантэкстуальна.

Эпіфара (грэч. *epiphora* – паўтор) – фігура маўлення, стылістычны прыём, заснаваны на паўторы аднолькавых слоў, словазлучэнняў, спалучэнняў гукаў у канцы маўленчай канструкцыі з мэтай вылучэння асноўнага сэнсу выказвання.

Эпітэт (грэч. *epitheton* – дабаўлены, дадатковы, прыкладзены) – від тропа, мастацкае азначэнне прадмета.

ПРАТАКОЛ УЗГАДНЕННЯ ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ УВА

Назва вучэбнай дысцыпліны, з якой патрабуецца ўзгадненне	Назва кафедры	Прапановы аб зменах у змесце вучэбнай праграмы ўстанавы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне	Рашэнне, прынятае кафедрай, што распрацавала вучэбную праграму
1. Фанетыка, фаналогія, графіка, арфаграфія. 2. Лексіка, фразеалогія, лексікаграфія, марфеміка, словаўтварэнне. 3. Стылістыка.	Кафедра мовазнаўства і лінгвадыдактыкі	Дубліраванне вучэбнага матэрыялу і неістотныя супярэчнасці паміж праграмамі ліквідаваны на этапе распрацоўкі вучэбных праграм.	пратакол № 4 ад 24.11.2022 г.